

Erdélyi Z. János

Az ispán

Pacsirta, 6. változat

A híre már hét évvel korábban megelőzte. Amikor' a Béla úréknál vendégeskedett. Már akkoriba aszonták itt a faluba, hogy a Pacsirta kisasszony csúf. Hogy kövér. Meg hogy kissé öregeske. Pedig akkor még alig vót harminc. Az első feleségem se vót szép, Isten nyugosztalja. Az asszony nem arra köll, hogy szép legyen. Legyen neki erős öle, hogy megbírja a férfiembert. Legyen széles csípeje, hogy kihordhassa a gyereket. És legyen két tejjel bővelkedő mellye, hogy bírja szoptatni az ivadékot. Hogy emellett szőke vagy fekete, kék szemű vagy barna, keskeny vagy széles arcú, az nem számít.

No és ha jól belegondulok, már csak azér is jó, hogy kicsit csúfocska az asszony, mert így nem köll másnak. Nem szereti el tülem senki. Mer hogy az olyan kapós menyecske hamarost kikapós lesz, abbul pedig soha nem származik semmi jó...

Tavaly nyáron aszonta az orvos, nem érem meg a telet. Erősen köhögtem és időnként vért köptem. De osztán vótam fürdőben, most meg itt vagyok. Így is van rendjén. A gyerekeknek köll az apa. Ha már anyjuk nincsen.

A feleségemet a gyomra vitte a sírba. Egyszer csak kezdte fájlalni... Aztán fáj, fáj... szünet nekű. Már semmiféle gyógyszer nem használt, amit a doktor felírt. Aztán gyűtt az, hogy az étel se maradt meg benne. Fogyott, egyre fogyott... Aztán mikor már csak a csontja meg a bőre vót, egy délután elment. Négyen álltuk körbe az ágyát. Aztán befektettük egy fehér koporsóba és kikísértük a temetőbe. Ide a falu melletti dombra. Gyakran járunk ki hozzá. A Mancika mindég visz neki egy csokor mezei virágot.

A kisasszony, a Pacsirta kisasszony is mindég mezei virágot szedett. Neki tetszett. A többieknek nem. Folyton kinevették miatta. Csak a Mancika örűtt, ha látta a kisasszony kezébe.

Amikor tanálkoztunk, elősző' az arcára néztem, aztán a kezire. Nem tudom, melyik tűnt fel inkább. Ilyen kezet még nem láttam életembe, úgy éljek! Rózsaszínű, ráncos bőre volt. A sok házimunkátul lehetett. A mindenféle tisztítószerektül. A trisó meg a lúg meg a sósav csinyának ilyet. A feleségemét ugyanígy tönkretették, de hát ő parasztasszony vót. Nem gondútam, hogy egy városi kisasszonyé is lehet ilyen.

Amikor elősző' tanálkoztunk, furcsálltam, hogy nem nyút kezet. Úgy láttam benn a városban, hogy az ottani asszonyok és kisasszonyok kezet fognak bemutatkozásor. Ő nem. Azt hűttem, lenéz éngemet, mer hogy félig parasztember vagyok. Igaz, én vagyok az itteni uradalom ispánja, a Szabó Jóska, de nekem csak a

szegények mongyák, hogy ispán úr. Csak azok süvegelnek meg, pedig közibük tartozok. Amúgy csak a Jóska vagyok. A Jóska a három anyátlan porontyával. Mer így mongyák a népek. A hátam mögött is mongyák, de úgy, hogy halljam. A gyerekeim is folyton ezt hallják a játszótársaiktól. Ezér mán többször gondútam arra, hogy viszek valakit a házhoz, aki gondoskodik róluk.

*

A szüleim parasztok vótak. Ők is itt éltek Tarkövön. Gyerekkoromba az akkori uraság néha magához hítt. Kisebb dógokat intéztetett vélem. Aszonta, jó fejem van, könnyen tanulok. Oskolába is járatott. Ott megtanútam írni, olvasni, számúni. Könnyen ment a tanulás. Szerettem. Később az uraság beosztott a tisztartó mellé segítségnek.

Egy időbe azt pusmogták faluszerte, hogy én az uraság zabi kölyke vagyok. Elsőre nem értettem, mit jelent. Amikor mán értettem, megkérdeztem anyámat. Aszonta, annyi mindent beszének a népek, nem köll azzal törőnni. Apám halála után megen kérdeztem anyámat. Annyit szólt csak: – Haggyá’!

Sose tudtam meg, melyikük az igazi. Mindkettőtül kaptam jó szót is, pofont is. Így aztán elrendeztem magamba a dógot, hogy nekem két apám vót. Ha belegondolok, másnak egy se.

Az uraságnak öt gyereke vót, három fiú és két lány. Azokkal játszottam együtt. Nem számított, ki az úri, ki a paraszt. A legidősebb fiú lett később az uraság. Ő tett meg engemet ispánnak harmincéves koromra. Annak is van mán tizenöt esztendeje, ha jól számulom.

Az idősebbik lány nekem nagyon tetszett. Én is neki. Úgy két-három év lehetett közöttünk az ő javára. Tízéves vótam, mikor mán csókolódtunk a boglyák tövi-ben. Én izmos kölyök vótam: felkaptam a karomba, osztán futás! Nagyokat nevetve kapaszkodott a nyakamba. Igen kívánatos fehérnép vót, ő maga is szívesen benne volt a játékba, de egy pontnál tovább sose hagyott. Csak miután férjhez ment. Addig őriznie köllött a becsit! Mingyár a nászéjszaka után kiszökött hozzám. És attul fogva sokszor vótunk együtt, míg oda nem kötözött a férjével azokhoz. Onnantul gyéren tanálkoztunk. Aztán én is megnősütem – mit is tehettem vóna? –, jöttek a gyerekek. Náluk is. Ha ritkán összeakadtunk, épp csak köszöntünk egymásnak. A mi gyerekeink mán nem játszottak együtt. Az övéi lenízték az enyéimet. Helyükre kerútek a dógok.

*

Amikor az asszony meghótt, rám maradt a kert meg a jószág. A gyümölcsfák, a veteményes, a virágágyások. Addig ő gondozta üköt. Beleszoktam. Jó foglalatos-ság vót. Tudtam közben gondúkozni. Azon is, ami vót, meg azon is, ami még ránk gyühet. A gyerekek akkor vótak hat-, hét, nyócévesek. Kettő mán járta az oskolát, a legkisebbik abba az évbe kezdte. Elmentem a fiatal urasághoz, mesétem neki a sor-

sunk fordulását. Segített. Így tanúhattak tovább. Így tanúhatnak most is tovább. Ő nem olyan, mint a húga. Nem szégyell emlékezni a közös gyerekkorra.

Napközben csinyálom az uradalmi tennivalóimat, délutántul estig elbabrálगतok a kertbe meg a jószág körű. Ott mindig van munka. Legfőlebb télen nincs a kertbe, ha vastag hó lepi a földet. Olyankor a kert mögötti keskeny parcellával sincs mit csinyáni. Ősz derekán a szántással előkészítem a földet tavaszra. Addigra a hó meg az olvadék elvégzi a maga dógát, hogy tavasszal mingyár lehessen vetni. Csak az állatokkal köll törőnni. Esténként négyesben kukoricát morzsolunk, hogy legyen mivel etetni őket. Ott vannak a baromfik, no meg a disznó. Minden évbe veszünk malackát, az éppen karácsonyra gömbölyödik vághatóra. Abbul egész évre megvan bődönbe a zsír, füstölés után a sonka meg a kóbász meg a szalonna, no meg a gömböc – a disznósajt, amit a kicsik annyira szeretnek. A szalonna nagyon fontos, hogy meglegyen a betevő a kenyérhez. Azt viszik magukkal az oskolába.

A mosást, takarítást, a ruhák faldozását csekély fizetség fejébe elvégzi a Terka a szomszédbul. Míg a feleségem élt, Isten nyugosztalja, ők mindég segítették egymást. Aztán minket megörökűtt a Terka, áldja meg az Isten! A kenyérünket is ő süti. Én csak azér fűtöm föl télen a kemencét, hogy meleg legyen a szoba. Terem épp elég kukorica, hogy a szárral meg a csuhéval tudjak fűteni. Legfőlebb az erdőből hozzápótolok a hulladék fával. A kenyérvetéshöz sose értettem, mindig az asszony csinyáta.

*

Ha betegek a gyerekeim, főpakolom őket a szekérre, és beviszem a városba a doktorhoz. Használhatom az uraság egyik lovát. És vagy egy tyúkot viszek vagy kacsát, attul függően, mennyire beteg a kicsi. Jó a doktor, érti a dógát, de várja a „köszönetet”. Azt mán megszokta, hogy a magunkfajta természetbe fizet, nem pénzzel. Így még jobban is jár, megtőttyük az éléskamaráját.

Az is előfordút, hogy annyira lázas vót valamelyik, hogy mozdítani se mertem. Szekéren kihoztam a doktort, meg persze haza is vittem. Vagy ha nagy vót a hó, szánon. Azt még én ácsoltam össze legénykoromba. Könnyű szerkezet, könnyen tudja húzni a ló. Vastag pokrócok között imádják a pulyáim a szánkázást. Csengőt kötünk a ló nyakába, az meg vidáman csilingel. Téli ködös délutánokon ilyen hangok fércelik át a fehér vattás csöndet. Tizennégyben besoroztak. Az asszony itthon maradt egyedű. Hamarost a galíciái fronton tanátam magamat mint k.u.k gyalogos. Nem sokáig tartott nékem a katonaélet. Az első támadásnál szétlűtték a bal térgyemet. Hazahoztak. Azóta nem hajlik a térgyem. Lóra űni se tudtam többé. Húzom a lábom, botra támaszkodva járok. Nagyobb távolságot csak szekérrel bírok megtenni. Szerencsére a dógom ellátásában nem aggat. Ezér tartott meg az uraság ispánnak továbbra is.

A gyerekeim mán ezután születtek. Ők nem is láttak másként, mint botosan, sán-

tikálva. Asse tuggyák, milyen lehettem egészséges férfi koromba. Van valahun egy fénykép abból az időből. Talán majd egyszer előkeresem, és megmutatom nekik. Hogy lássák, az apjuk nem vót mindég ilyen kripli.

A feleségem nem bánta a sebesülésemet. Annak örütt, hogy visszakapott. Hajdan a lagzinkon alaposan megforgattam, így később nem hiányolta, hogy nem táncúhat velem.

*

A Pacsirta kisasszonyra emlékeztem még előző látogatásáruul. Úgy hét évvel azelőtt lehetett itt utolszor. Akkor csak messzirül láthattam, nem tanálkoztunk.

Csak másoggyára, most legutóbb mutattak be neki. A pusztai Bozsó családhoz gyűtt. A Béla úr unokahúga. Az érkezését ünnepelték aznap este. Engem is meghíttak a Béla úrék. A kisasszony nem adott kezet. Akkor aszitem, büszkeségbül. Mer hogy ő nem paraszti sorbul való. Városi kisasszonka. De aztán este valahogy úgy gyűtt, hogy beszélgettünk. Én a gyerekeimrül meg a munkámruul. Ő a szüleirül. A kisasszony nem dógozik. Soha nem is dógozott, ahogy monta. Gondoskodik az öregekrül. Főz, takarít, bevásáll. Meg a többi, amit azok már nem bírnak. Cselédjük nincsen. Aszonta, nem köll, ő győzi erővel. Aggódott az otthoniakér, hogy micsinyának néküle.

Aztán játszott kicsinyég a Mancikával. Őlébe vette, mesélt, énekütt neki, újrafonta a haját, ahun kezdett szétlazúni.

Egész este jól elvótunk. Csak az zavart, ha ránéztem. Nem tudtam megszokni. Azt a kövér, fénylő bőrrü arcot, a kapaként előremeredő fogakat, amiktül nem tudta rendesen bécsukni a száját, és beszéd közbe folyvást köpködött. Azokat a savószínű szemeket, amik olyan furán meredtek bele a világba. Ahogy mán szóba gyűtt, az én drága elhótt feleségem se vót szép, de a Pacsirta kisasszonkához képest...

Késő este még el is kísértem a kisasszonyt, mikor hazaindút a Béla úrékkal. Persze mingyár főtünt, hogy a többiek „tapintatossan” hátramaradoztak, hogy mi tuggyunk zavartalanul beszélgetni. Rosszul éreztem magam a kisasszony mellett. Hosszú is vót nékem ez a séta a hibás lábommal. Alig vártam, hogy végre búcsúzhassak. És közbe folyton törtem a fejemet.

Próbákoztam elképzelni, milyen vóna, ha velünk élne. Ha ő lenne a feleségem. Ha ő lenne a gyerekeim mostohája. Biztosan jó anyjuk lenne, mán abbul is látszott, ahogy a Mancikával bánt. A kislyányom mingyár megszerette... De mit szónának hozzá a fiaim? Ők csak az idegent látnák benne... Ráadásul egy csúnya idegent... bárhogy is akarnám szépíteni a dógot... Aztán próbátam annak is utánagondúni, hogy lennének mi meg kettesben... Már úgy, mit asszony meg ember. Nem tudtam. Nem tudtam magam mellé képzelni az ágyba, még elfütt gyertya mellett sem... Be köll vallanom, riasztott a kisasszony arca... Mer attul, hogy kövérke, még nem áll meg a világ. Meg aszongyák, a kövér asszony öle puhább és melegebb, mint a soványé. Meglehet, nem próbátam...

Próbátam viszont elgondúni, milyen lenne megcsókolni a kisasszonyt, noha a parasztember nem erről ismerszik meg. Nálunk a csók ritka, mint a jó termés. De már azon megrémültem, hogy fennakannék a kiálló fogain. És mingyár el is ment a kedvem az egésztől. Hiába tudtam, hogy jó lélek, tán még asszonymak való is lenne, aki egy özvegy férfinak és a három pulyájának gondját viselné, de az arca...

A fiaim is kezdték egy idő után távolrú nézegetni, de nem mentek a közelibe. Mikor este kérdeztem őket, miér nem, csak a vállukat rángatták. Nem vót kedvük, monták. De hogy esetleg az arca miatt, arra nem montak semmit. Tovább faggattam őket, tunni köllött, hogyan vannak vele. Onnantul osztán mutogatták-meséték, hogyan mozog a kisasszony, hogyan tarcsa a kisujját messzire a többitül evés-ivás közbe. Hogyan beszél éles, minden figyelmet magára hívó magas, nyifa hangon. Hogyan jár főtartott fejjel, apró totyogó léptekkel, miközbe próbálja ringatni a csipejét, amitül az egész nő olyan mulatságos. Olyan nem igazi. Ezt szokhatta meg otthol a városban. Ottan biztosan ez a módi.

A fiaim mindezt úgy játszották el, hogy közbe nagyokat nevettek a kisasszonyon. Ekkor gondútam bele úgy igazán, mennyire nem illik közénk. A gyerekek őszinték, de kíméletlenek. Mingyár elsőre vérig sértének, amint észrevenné, hogy őt utánozzák. De ahhoz meg még nem elég nagyok és komolyak, hogy megmagyarázhassam nekik, ezt ne tegyék, mer nem illik.

És ez mind olyasmi, ami csak a szemet bántsa. Vagy éppen a fület. Sokkal nagyobb gond lenne, hogy a kisasszony már a negyven fele jár, de még nem vót férjnél. Tán férfit se ismert eddig. A póre test, akkor is, ha tíz éves fiúrul van szó, zavarba hozná, pedig a mi házunkban csak úgy megyen, hogy egymás előtt ötözünk-vetkezünk. Ő mi'csinyána ilyen helyzetbe? Igaz, a szobán kívül ott van még a konyha is, de ott csak főzünk meg eszünk. Legfőlebb be lehetne állítani egy olyan összecukható falat, olyan paravántot.

És hogyan bírná a nehésségeket egy olyan, akinek nincsen saját kölke? Más dolog szeretetbül fonogatni a kislyány haját és más éjszaka mellette virrasztani, ha lázas beteg. Más vasalni a tiszta ingeket és más mosni a gatyákat a kútnál vagy a tekenőbe. Más mesét óvasni otthon esténként gyertya mellett a kicsiknek, megint más egy aratási ünnepség, ahol a kisasszony úgy kilógna a szintiszta parasztnépségbül, mint pulyka a tyúkok közül.

Ez a sok különösség közte és köztünk hamarosan marakodáshoz vezetne, aztán komolyabb veszekedésekhez. Nem hiszem, hogy rosszul gondúnám. Ő jönne rá elébb, hogy nem passzol össze velünk, de hogy onnan hogyan lenne tovább, azt előre nem lehet tunni. Csak tanálgatni.

Haza tán nem menne, mer szégyellené, hogy kudarcot vallott mint asszony. Egyetlen lehetősége az lenne, hogy maraggyon, és próbáljon beleszokni az itteni életbe. Vélheti úgy, hogy majd ő megmutassa, de nem tuggya megmutatni, mer ide-

gen itten. Ez viszont mérgezné a lelkét, és egyre kiállhatatlanabb lenne, ami akár gonoszságba is fordúhatna. Onnan pedig pokollá lenne az életünk. Mindannyiunké.

De mán sokkal elébb megmutatkozna a legnagyobb probléma. Hogyan mondanám meg a gyerekeimnek, hogy hónaptul ő az anyátok? És ha erre rögvest azt mondanák, hogy ne? Mer hogy ezt csak akkor mondhatnám nekik, ha előtte megbeszétem a kisasszonnyal. De ha ő igent mondana, hogyan csinyánám vissza, ha a gyerekeim nem fogadják el?

Nem, nem szabad idáig eljutni. Ilyen helyzetbe nem szabad kerüni. Senkinek. Legjobb, ha távol maradok a kisasszonytul, akkor nem lehet baj.

*

Így aztán hiába marattunk előző este abba, hogy másnap megen tanálkozunk, nem lett belőle semmi. Miattam. Ahogy közeledett az este, úgy nőtt bennem a rémület, hogy megen közléről köll látnom azt az arcot és azokat a kezeket... Képtelen vótam rá, de közbe meg haraguttam magamra, amiér a gyerekeimet megfosztom egy lehetőségűt, hogy mostohájuk legyen, aki ellátja őket, akitűl még szeretetet is kaphatnának... Egész nap vívódtam magamba, de hiába. Elgyűtt az este, és én nem mentem a Béla úrékhoz.

Tudom, hogy ő ott vót, mert titokban kilestem a társaságot. A Pacsirta kisasszony is ott űtt közöttűk, és időnként úgy nézett körű, mintha várna valakit. Hogy ez főttűnt-e a többieknek, nem tudom. Én láttam. És tudtam, hogy nekem szól. Éreztem, hogy ez nem férűhöz illő viselkedés, de...

Gyáva vótam, mit szépítsem! Oda kellett vóna menni, és úgy tenni, mintha előzőleg nem történt vóna semmi. No de ha ő előző esti beszélgetésűnket többnek gondűta, mint én, milyen szörnyű helyzet kerekenne abbul?

Még egyszer láttam a Pacsirta kisasszonyt. Aznap, ahogy elutazott. Ottan mentek el kocsin az ispánlak mellett. Jól láttam őket az egyik fa mögűl. A kisasszony fenn űtt vendéglátói között, de nem nézett a házunk felé. Úgy tett, mintha nagyon beszélgetne a többiekkel. Emlékszek, egy igen fura kis kalap vót a fejűn pár száal száraz virággal. Mások biztosan kinevették, ha látták. Nekem nem vót kedvem nevetni. Szomorú vótam, röstelltem is magamat... Úgy éreztem, rászedtem őt, nem vagyok böcsűletes ember.

Elutazása előtt a kisasszony egy kis medált adott a Mancikának vékony ezűstláncal. A kislányom ugrándozott örömibe! Soha még semmiféle ajándékot nem kapott, hiszen nékem a három gyerek mellett honnét lett vóna pénzem ajándékokra. Ezek a szegények asse tudták, mi az. A Mancikának azóta is állandóan a nyakában lóg az a medál. Talán azér is, hogy engemet folyton a kisasszonyra emlékeztessen. És a böcsűletemre... Igaz, hogy semmit nem ígertem neki, mégis úgy érzem azóta is, hogy becsaptam...

Tudtam, hogy a kisasszony ide soha többé nem gyűn vissza. Miattam...

Bereti Gábor

Menekülni kéne

Menekülni kéne.

E napos utak
halál-feketén érzek szívembe.

Figyelmükkel szaglászna, lökdösnek
az örökké tolongók,
leheletük eláraszt.

Szavaim üveggolyók,
felrobban rajtuk a fény.

Harag süvölt hangomban.
Én csodákat akartam,

s most jég-jegenyék kerítése
mögött élek.

Csupa felleg

Csupa felleg a tó, törpe csillagok,
nem látja senki, ha a vízben fölragyog
árván a szó, mint amit otthagyt
a közöny, vagy a csipogó szeszély.

Most minden én vagyok, én, ki hátra néz
és mindent előre lát, hős és vitéz
harsog, ágál, görnyedez és szembe néz
a szörnyel, mi lángol, s halálos veszély.

Mégis kövülve áll, mint ki meztelen.
A Napba néz. Hiába szó, intelem,
a sötét halálos fény, mert színtelen,
s így nem lesz, kitől megváltást remélj.

Ha mégis visszatér a szív a szóba
feltámad mind, kit így húztak karóba
és látod, hallod, hogy nyög elmosódva
bennem egy árny, a kegyetlen, a kőkemény.

Egy ólommadár

Egy ólommadár fészkel, szálldos életemben.
Forgószélként jár-kelel eszmélő énekemben.
Zúdul, mintha nem is hó, de vérem hullana.
És falja a fényt, sosem csillapulva.

Jöjj és figyelj. Simítsd el a gyűlölt éveket.
És ha Isten netán erre járna, hát szólj neki,
él itt egy bolond, ki szívében reményt rejteget,
s mint Veszta szűz, őrzi a lángokat – úgy hiszi.

Fönn, a dagadó dombokon, hol szájig bezárva
állnak az erdők, kopár, fénylő fészkek-gallyakon
csordul a csonka csillagok fájó magánya –

elfogynak ott az utak, Uram, s Téged dicsérni
csak ő oly bolond, hogy feltámadva a harangokon
eszméljen, s az álmokról kezdjen énekelni.

Múlóban az Én

Múlóban az Én.
Emelkedőben a test.
Az ahumánus világ
gúnyolni sem rest.

De fölfelem magamban
a lélek pátoszát.
És kedvetlen leszek
hallva az iróniát,

hogy él bennem a szív,
s nosztalgiát érzek
az Énben élő élet,
a szabadság iránt.